

A hálózati együttműködés kérdései Baranyában

Surján Miklós

A Könyvtári Figyelő ez évi 2. számában *Ska-liczki Judit* tekintette át a közművelődési könyvtárak rendszerváltozás utáni helyzetét.¹ Talán nem lesz haszontalan, ha ezúttal egy közepes nagyságú, kisközséges megye könyvtári viszonyait vesszük szemügyre, közelebbről azt, mi történt Baranya megye közművelődési könyvtáraival 1989-től kezdve, hogyan omlott össze a korábbi hálózat, s mit tettünk ezidáig egy új, korszerűbb közművelődési könyvtárhálózat kiépítése érdekében.

1989

Az „ancien régime” utolsó éve. Még a hagyományos módon működik a megye tanácsi könyvtárhálózata: jól szervezett, szereplőinek mindegyike ismeri feladatait, végzi a tőle elvárt munkát.

A Baranya Megyei Könyvtár és alközpontjai (a mohácsi, a pécsi, a siklósi és a szigetvári városi könyvtár, valamint a sásdi nagyközségi könyvtár) irányításával 297 könyvtári egység alkotja a hálózatot. A megye településeinek 85%-ában van valamilyen könyvtár, további 24 településen a Siklósi Városi Könyvtár mikrobusza ad 4-6 hetente könyvkölcsönzési lehetőséget. Sásd környékén már több évtizede folyamatos a hagyományos értelemben vett letéti ellátás, s korszerű elvek alapján szervezett, de egyfajta kényszerű társulásnak tekintett ellátórendszer működik az egykori siklósi és szigetvári járás területén. A Megyei Könyvtár, német báziskönyvtári feladatai keretében 99 letéti helyet gondoz Baranya és Bács megyében. (A Mohácsi Városi Könyvtárhoz mint horvát alapkönyvtárhoz 59 letéti hely tartozik.)

A statisztikai jelentések rendben beérkeznek, számot adnak a korábbi évekével lényegében egyező mértékű állománygyarapításról, olvasókról, forgalomról. Csupán 22 helyen – többnyire egészen kis településeken – szünetel valamilyen okból a könyvtári szolgáltatás. (Utólag már figyelmeztető jelnek tekinthetnénk, hogy 1988-hoz képest közel megkétszereződött a szünetelő egységek száma.) A megyei összesítés szerint a lakosság 16%-a iratkozott be a könyvtárak valamelyikébe, kölcsönzési átlaguk 20,4 kötet.

A hálózatot irányító módszertani osztály – mai szemmel tekintve – meglehetősen nagy: 9 fő. Vele párhuzamosan működik a szakfelügyelet is. A vezető szakfelügyelő irányításával négy felső-

fokú végzettségű szakember járja rendszeresen a megyét, írja jelentéseit, végez különféle ellenőrzéseket, vizsgálatokat, tájékoztatja észrevételeiről, megállapításairól a Megyei Tanács VB Művelődési Osztályát.

Látszólag tehát megy minden a maga útján, akárcsak másutt, Baranya megyében is. Munkatársaink őszinte lelkesedéssel dolgoznak, amihez különösen a szegény, isten háta mögötti kistelepülések esetében megszállottság is kell. S talán maguknak sem merik bevallani, hogy valójában nincs is szükség jónéhány, lehetetlen körülmények között tengődő, a fenntartó számára is csak nyűgöt jelentő „intézményre”, amelyek aligha alkalmasak az inkább csak véletlenül betérők megtartására.

1990-1992

A rendszerváltozást követően a helyzet korántsem a várakozásoknak megfelelően alakul. A magyar közigazgatásban bekövetkezett gyökeres változások nem maradtak hatás nélkül a lakóhelyi közművelődési könyvtári viszonyokra sem. Teljességgel érthetően szinte valamennyi önkormányzat részéről jelentkezik a korábnál nagyobb önállóságra való törekvés, ami könyvtári vonatkozásban sajnos azt eredményezi, hogy lényegében felbomlik a hálózat. Az érintett községek többsége kiválik az egyébként teljesen ésszerű és gazdaságos ellátórendszerből, mások nem hajlandók továbbra is segíteni egykori társközségeik munkáját. Van, ahol az új városi önkormányzat nem támogatja saját könyvtárát a korábbi alközponti szerepkör ellátásában, vagy éppen tiltólag lép fel ellene. Hol rosszul értelmezett takarékosági megfontolásból, hol személyes indulatból, hol pártérdekből elküldik a könyvtárost, szüneteltetik vagy éppen megszüntetik a könyvtári szolgáltatást, indokolatlanul összevonnak vagy szétválasztanak iskolai és községi könyvtárakat, „természetesen” bármiféle szakmai megfontolás és előkészítés nélkül, nem kérve tanácsot, szakvéleményt korábbi hálózati központjuktól sem. Egyre több településen válik teljesen harmadlagossá, hogy van-e helyben könyvtári ellátás, vagy nincs. Ezen még az sem változtat, hogy az önkormányzatokra vonatkozó jogszabályok egy-

értelműen leszögezik: a könyvtári ellátást valamilyen módon minden településen biztosítani kell.

Az éves statisztikai jelentések a fenti folyamatot csak részben tükrözik. Részben, mert – szépítve a helyzetet – a legtöbb valójában megszünt könyvtárat szemérmesen csak mint szünetelőt jelentik. 1990-ben 31, 1991-ben 92, 1992-ben pedig 121 egység, a könyvtárak 40%-a tartott zárva egész éven át. 1992 végén a lakosságnak már csak 13,9%-a iratkozik be (az 1990. évi olvasói létszám 85%-a), a látogatók száma közel 10%-kal, a kölcsönzött köteteké 13%-kal esik vissza.

A szakfelügyelet 1990 végére csendesen kiült. A módszertani osztály munkatársainak száma eltávozás, illetve belső átcsoportosítás miatt, a báziskönyvtárosokat is beleszámítva, öt főre csökkent, s ők egyre reménytelenebb küzdelmet folytatnak a kilátástalan helyzetbe került könyvtárak megmentéséért. Sorra keresik fel a helyi közigazgatás új szereplőit: polgármestereket, jegyzőket, önkormányzati képviselőket, bizottsági tagokat. Szót emelnek a könyvtárakért, az alapvető működési feltételek megteremtéséért. Kísérletet tesznek a megszüntetésre ítélt könyvtárak megmentésére. A városok polgármestereit arra próbálják ösztönözni, hogy támogassák, de legalábbis ne tiltsák intézményeik további alközponti tevékenységét. Mindhiába. Sok önkormányzat utasítja vissza kezdeményezéseinket, nem tartva igényt szakmai segítségünkre, tanácsainkra. Csupán egyetlen városi könyvtár kapja meg fenntartója hozzájárulását az alközponti feladatok további ellátásához. (Az ellátás anyagi feltételeiről persze nem esik szó!) Így 1992 elejére megyénkben a közel négy évtizedes tanácsai könyvtárhálózat gyakorlatilag szétesett.

Még teszünk néhány kísérletet. Közös gondjaink megvitatására összehívunk polgármestereket és könyvtárosokat. Az érdektelenség elkese-ritő. Megalakítjuk a Pécs-Baranyai Kulturális Kamara Könyvtári tagozatát, hogy legyen legalább egy fórum, ahol szakmai kérdéseket időről-időre megtárgyalhatunk: a csatlakozó intézmények száma nem éri el a negyvenet. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy új utat, új szervezeti formát kell keresnünk. Már az 1992-ben tartott egeri tanácskozás során kialakul elképzelésünk egy új, önkéntes alapokon szerveződő, elsősorban a szolgáltatások mentén együttműködő hálózatról, mely sokban hasonlít ahhoz, amit elsőként Veszprém megyei kollégáink valósítottak meg. Döntésünkhöz a végső lökést a *Könyvtári Levele-*

zól/ap 1992. októberi számában közölt dokumentum (Megállapodás hálózatgondozási ügyekben)² adta.

1993

Az év elején szervezeti átalakításra kerül sor a Megyei Könyvtárban. A módszertani osztály megszűnik, s létrejön a közvetlenül az igazgató irányítása alatt álló területi és igazgatási osztály. Itt koncentrálnak a részint jellegük folytán, részint szervezési okból igazgatás-közvetlennek ítélt tevékenységek, illetve munkakörök. Az osztályon belül ketten foglalkoznak fő munkakörben a hálózattal, ketten pedig a német báziskönyvtári feladatokkal.

Elképzeléseink egyre konkrétabb formát öltenek. Akár a veszprémiek, mi is a 20/1992.(I.28.) sz. kormányrendeletből indulunk ki: A megyei önkormányzat felajánlja intézményét módszertani központul valamennyi, a megyében működő városi és községi könyvtárnak, s a továbbiakban csak azok tartoznak a hálózathoz, akiknek fenntartói az ajánlatot elfogadják, s szándékukat az együttműködési megállapodás aláírásával is megerősítik. Így elkerülhető, hogy olyan helyre is kijárjunk, ahol jelenlétünket, segítő szándékunkat felesleges nyűgnek, vagy közvetlen beavatkozásnak érzik, ahol szolgáltatásainkra nem tartanak igényt. Hálózati munkatársaink feltehetően mentesülnek majd a korábban tapasztalt visszautasításoktól, kényelmetlen helyzetek sokaságától.

A szerződésben pontokba foglaljuk azon szolgáltatásainkat, amelyekre valamennyi község igényt tarthat, s melyeknek többsége teljesen ingyenes. Közben nyilvánvalóvá válik, hogy az alapszerződést különleges kiegészítésekkel is el kell látni. Az ellátórendszerek felbomlása miatt sok könyvtárban megoldatlan a rendszeres állománygyarapítás, nekik mindenképpen szükségük lesz a központi ellátás valamilyen formájára. Azoknak a községeknek, ahol számottevő német lakosság él, szükséges a német báziskönyvtári szolgáltatás. S tenni kell valamit annak érdekében is, hogy községi könyvtárainkat jobban ösztönözzük a Megyei Könyvtár széles körű szolgáltatásainak igénybe vételére, közvetítésére. (A könyvtárközi kölcsönzés keretében kért kötetek száma évek óta csökken, 1993-ban már csak 667.) E probléma lehetséges megoldását kínálja

az ún. testületi könyvtári tagság, mely tudomásunk szerint a mi kezdeményezésünk. A Megyei Könyvtár testületi tagjai a településnagyságtól függő, de mindenképp alacsony (1000-5000 forintos) tagdíj mértékének 75%-ig ingyen kapják egyébként térítéses szolgáltatásainkat. Ha a rendelkezésükre álló keretet valamely okból csak részben, vagy egyáltalán nem használják ki, a fennmaradó összeget az év végén könyvkötésre fordíthatják. (Áraink alacsonyak, épp hogy fedezik az anyagköltséget.)

1993 júniusában a Baranya Megyei Közgyűlés megtárgyalta a Megyei Könyvtár helyzetét. Ezt követően hozott határozatában „a Baranya Megyei Közgyűlés felhatalmazza a főjegyzőt és a Baranya Megyei Könyvtár igazgatóját, hogy kezdeményezzen megállapodást a települési önkormányzatokkal a Baranya Megyei Könyvtár hálózati-módszertani központtá történő kijelöléséről.” A fentieknek megfelelően az Együttműködési megállapodásnak (szövegét ld. a függelékben) a Közgyűlési Hivatal által véglegesített szövegét, a csatlakozás előnyeit részletesen ismertető kisérvőlevéllel együtt megküldtük a megye valamennyi önkormányzatának. A visszaküldés határidejéül 1994. febr. 15-ét jelöltük meg.

1994

Folyamatosan érkeznek a jelentkezések, az aláírt együttműködési megállapodások – többségük jóval túl a megadott határidőn. Jóllehet – mint már említettük – a megye minden egyes polgármesterének elküldtük felhívásunkat, személyes vagy telefonon történő érdeklődésünk során sokuk nem is tudja, miről van szó. (A tökéletes iratkezelés, úgy tűnik, nem érénye valamennyi önkormányzatnak.) Elég sokan vannak, akik csak hosszas töprengés után csatlakoznak. Az utolsó megállapodások május végén futnak be.

Az eredmény végül is biztató: a ténylegesen működő könyvtáraknak közel 60%-a, 103 csatlakozik a hálózathoz, közülük 27 a Siklósi Városi Könyvtáron keresztül. (Egyetlen megmaradt hálózati alközpontunk segítségét nagyra értékeljük, hiszen az általa gondozott Dráva menti kisközségek a megyeszékhelyről csak igen nehezen közelíthetők meg.)

A különleges együttműködési formákat – varakozásainknak megfelelően – kevesebben vá-

lasztották. A testületi könyvtári tagság lehetőségével 38 könyvtár élt, 11 tartana igényt központi ellátásra. Érdeemes megemlíteni, hogy a nagyobb könyvtárak mind jelentkeztek (Bóly kivételével), valamint sok az egészen kicsik közül. A legkevésbé érdeklődtek a baranyai mércével közepesnek mondható könyvtárak.

Áprilistól újra indul a hálózati munka. Munkatársaimmal sorra felkeressük a társult könyvtárakat. (Ketten teljes munkaidejükben hálózati ügyeket foglalkoznak, egy további munkatárs egyéb munkaköri feladatai mellett részidőben, s ketten a báziskönyvtári teendővel.) Tájékoztunk, segítünk, tervezünk. Úgy gondoljuk, sínen vagyunk...

A valóság azonban hamar rádöbbsent tévedésünkre. A korábbi két gépkocsink egyikét még a múlt évben eladtuk, mert már használhatatlan volt. Azóta a másik személygépkocsink is „nullára futott”, javítása egyre több pénzt emészt fel, az első félév végére a teljes évi üzemeltetési keret

82%-át felélte. Autó nélkül pedig igazán élő és folyamatos kapcsolattartásról a megye település-szerkezetét figyelembe véve aligha beszélhetünk, kivált hogy a kiküldetési pénzek is aggasztóan fogynak. Fenntartónk, a Baranya Megyei Közgyűlés tud gondoljainkról, segítő szándékában nem is kételkedünk, de anyagi helyzetét ismerve bizonytalan, hogy tud-e, s ha igen, mikor tud konkrét segítséget adni.

Itt tartunk 1994 nyarán...

Irodalom

1. SKALICZKI Judit: Szubjektív számvetés a közművelődési könyvtárak rendszerváltás utáni helyzetéről. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam, 4.(40.) évf. 1994. 2.sz. 182-186.p.
2. Megállapodás hálózatgondozási ügyekben. In: Könyvtári Levelező/lap, 1992. 10. sz.3-4.p.

Együttműködési megállapodás

Baranya megye önkormányzati könyvtárainak hálózati együttműködéséről és a hálózati központ kijelöléséről

amely létrejött egyrészről város/község képviselő-testülete,

másrészről a Baranya Megyei Közgyűlés között.

- 1.) A szerződő felek megállapodnak a Baranya Megyei Könyvtár hálózati-módszertani központ-tá történő kijelöléséről a Kormány 20/1992. (I.28.) sz. rendeletének a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. tvr. végrehajtását szabályozó 17/1976. (VI.17.) MT.sz. rendelet módosított IV. paragrafus (1) és (2) bekezdése alapján.

Ezek szerint:

„A hálózatba tartozó könyvtárak szakmai tevékenységét összehangoló és segítő hálózati központot a felügyeleti, illetve a fenntartó szervek megállapodással jelölhetik ki. A hálózatba tartozó könyvtárak egyenrangúak, egymásnak mellérendelten működnek. Munkájukat – szolgáltatásaiknak minél teljesebb ellátása, a könyvtárak iránt jelentkező igények sokoldalú kielégítése, valamint a tevékenységük hatékonyságának és gazdaságosságának biztosítása érdekében – egybehangoltan végzik. A hálózatban való működés a könyvtár felügyeletét el látó szerv jogát és kötelezettségeit nem érinti.”

2.) Az 1.) pontban foglaltak alapján a Baranya Megyei Könyvtár mint hálózati központ szakmai segítséget nyújt a hálózathoz csatlakozó könyvtárak számára.

Ennek keretében vállalt feladatai és szolgáltatásai a következők:

- Szakmódszerterabra épülő szaktanácsadást ad (állományalakítás, nyilvántartás és feltárás, szolgáltatások, állományvédelem stb.),
- a helyi önkormányzatok kérésére vizsgálatot végez, közreműködik különféle könyvtárfejlesztési tervek elkészítésében, ill. véleményezésében, könyvtárvezetői pályázatok elbírálásában,
- kezdeményezi a feladatok magasabb szintű ellátásához szükséges szolgáltatások fejlesztését,
- szervezi a hálózathoz tartozó könyvtárosok képzését és továbbképzését,
- igény szerint összehangolja a megye könyvtári rendezvényeit,
- a megye önkormányzati könyvtárainak segítséget nyújt érdekeik képviselésében a helyi önkormányzatoknál,
- nyilvántartja a hálózat könyvtárainak adatait, elvégzi a kötelező statisztikai adatszolgáltatással kapcsolatos feladatokat,
- a megye valamennyi könyvtára számára elérhető információs kiadványt jelentet meg,
- saját anyagára, illetve az országos szakkönyvtárakra támaszkodva szaktájékoztatót végez. Fogadja, továbbítja és szétsugározza a központi szolgáltatásokat,
- arra törekszik, hogy számítógépes kapcsolat épüljön ki a megye nagyobb könyvtárai – ideértve a főfoglalkozású könyvtárossal működő községi könyvtárakat is – és a Baranya Megyei Könyvtár között, s ilymódon kiépülhessen egy, az információs szolgáltatás gyorsasága és színvonala szempontjából feltétlenül szükséges rendszer. Szorgalmazza továbbá a TEXTLIB integrált program bevezetését a városi könyvtárakba. Ez utóbbinál ellátja a rendszergazda szerepét,
- köteteseti feladatokat vállal a hálózathoz tartozó könyvtárak számára,
- ellátja a jogszabályokból, irányelvekből, állásfoglalásokból rá háruló egyéb feladatokat.

3.) A 2.) pontban leírt hálózati központi szerepkörből következő szolgáltatások ingyenesek, illetve az alább felsorolt szolgáltatások önköltségesek:

- információs kiadvány,
- könyvkötés,
- tanfolyamok részvételi díja,
- könyvtárrendezésben és állományellenőrzésben való operatív közreműködés,
- térítéses központi szolgáltatások közvetítése.

4.) Az „Együtműködési megállapodás”-t aláíró könyvtárak számára – a fentiekén túl – a Baranya Megyei Könyvtár a következő különleges szolgáltatásokat tartalmazó együtműködési formákat ajánlja fel:

a.) Könyvtári testületi tagság

A testületi tagságot az „Együtműködési megállapodás”-t aláíró bármely önkormányzat könyvtára igénybe veheti. A tagságot kérő könyvtárak nagyságuktól, ill. jellegüktől függően változó mértékű, de mindenképpen mérsékelt összegű tagsági díjat fizetnek (minimum

1000 – maximum 5000 forint). Az e különleges szolgáltatási formát igénybe vevők – befizetett tagdíjuk kétharmad részéig – térítésmentesen kapják meg az egyébként térítéses szolgáltatásokat, továbbá soronkívüliséget élvezhetnek kérésük teljesítésében. A csatlakozó könyvtárakat, mint a *könyvtári testület* tagját a könyvtáros képviseli.

b.) Központi ellátás

Az „Együttműködési megállapodás”-t aláíró könyvtárak közül azok részére, amelyek szakmai okokból nem tudják, vagy nem kívánják állományukat önállóan gyarapítani, központi könyvtári ellátást ajánljuk fel társulási alapon, a résztvevők teljes anyagi hozzájárulásával. (E szolgáltatás előreláthatóan 1995. januártól vehető igénybe.)

c.) Nemzetiségi ellátás

A Baranya Megyei Könyvtár mint német nemzetiségi báziskönyvtár, azaz a német nemzetiségi könyvellátás központja és szervezője, részben állami finanszírozással, részben az „Együttműködési megállapodás”-t aláíró, és e szolgáltatást igénylő közösségek – külön szerződésben rögzített – anyagi hozzájárulásával vállalja német nyelvű könyvek és egyéb információhordozók beszerzését és az igénylőhöz történő eljuttatását.

5.) Fentiekben rögzítettek alapján a városi/községi könyvtár hálózati központjául város/község képviselőtestülete a Baranya Megyei Könyvtárat kéri fel. Egyben kijelenti, hogy a 4.) pontban részletezett különleges együttműködési formák közül az alábbiakat kívánja igénybe venni (a kért forma aláhúzendő):

- a) Testületi könyvtári tagság
- b) Központi ellátás
- c) Német nemzetiségi ellátás

6.) Jelen megállapodás határozatlan időre szól.

A megye könyvtári hálózatából kiválni kívánó fél szándékát legalább hat hónappal korábban – június 30-ig vagy december 31-ig köteles bejelenteni.

Együttműködő felek megállapodnak továbbá abban, hogy fentiek szerint választott különleges együttműködési formákból való kiválás csak a naptári év végével történhet, a szándékot ez esetben is legalább hat hónappal korábban kell bejelenteni.

7.) Egyebekben a szerződő felek a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit tekintik irányadónak.

..... 1993.

.....
a Baranya Megyei Közgyűlés
elnöke

.....
polgármester